

Ontmoeting met professor Mary Grey (1989)

Daar gaat ze weer!

Sieth Delhaas

Hervormd Nederland, 4 maart 1989

Een ontmoeting met Mary Grey, de nieuwe hoogleraar 'feminisme en christendom' in Nijmegen.

Inleiding

Vanaf haar veertiende jaar wilde ze theologie studeren, maar de rooms-katholieke seminaries lieten en laten ook nu nog vrouwen niet toe. Theologie studeren aan de seculiere universiteiten hebben de bisschoppen verboden. Negeer je dat verbod, dan kun je ondanks de diploma's toch niet terecht in de katholieke kerk in Engeland.

Dr. Mary Grey (1941), de nieuwe hoogleraar 'Feminisme en christendom' van de bijzondere leerstoel aan de faculteit der godgeleerdheid van de Katholieke Universiteit in Nijmegen, koos daarom maar voor klassieken en filosofie aan de universiteit van Oxford. Toen haar man een baan in Nederland kreeg en ze van 1967 tot 1971 in Nederland woonden, probeerde zij opnieuw theologie te gaan studeren, nu in Leiden.

Geen aansluiting theorie en praktijk

Ze zegt: In Nederland is studeren onmogelijk met vier kleine kinderen van wie de oudste destijds vijf was. De schooltijden zijn niet aangepast en er is onvoldoende kinderopvang. In Engeland zijn de kinderen van kwart voor negen tot half vier op school. Het is normaal dat ze tussen de middag overblijven. Maar anderzijds is het in Engeland bijna onmogelijk geld te krijgen voor een studie theologie. Dat wordt als een nutteloos vak gezien, net zoals letteren. Er is wel geld voor computerstudies.

In 1972 verhuisden we naar Leuven. Daar hoorde ik al snel dat ik aan de katholieke universiteit wel theologie kon studeren. Eindelijk lukte me wat ik mijn hele leven al had gewild. Maar langzamerhand kwam ik tot de ontdekking, dat deze theologie niet past bij de ervaring van gewone mensen. Ik gaf catechese in Brussel en aan de Engelse school in Tervuren, maar ik merkte dat theorie en praktijk niet op elkaar aansluiten. Toen ik wilde promoveren ben ik aan drie verschillende onderwerpen begonnen. Het eerste was in de Russische orthodoxie over het huwelijk bij professor Evdokimov. Hij heeft een mooie theologie over het huwelijk, maar te mystiek; dat past niet op de praktijk van mensen. De vrouw wordt te ideaal afgeschilderd.

In 1977 gingen we terug naar Engeland. Ik moest voor het gezin de kost verdienen. Mijn man had zijn werk als chemicus opgegeven. We waren beiden actief in het vredes- en ontwikkelingswerk en hij ging zijn baan in de industriële wereld steeds meer zien als

tegenstelling tot wat er in de derde wereld gebeurt. De economische crisis en onvrede over het optreden van transnationale ondernemingen verhaastten onze beslissing om uit België te vertrekken. Ook onze kinderen uitten steeds meer kritiek op het werk van mijn man. We hebben toen een stukje land gekocht in Engeland. Daar verbouwt mijn man aardbeien en werkt daarnaast aan een ontwikkelingsproject in India.

Ik kreeg een baan als docente godsdienst en filosofie aan St. Mary's College in Twickenham. Intussen probeerde ik opnieuw te promoveren, nu op de theologie van het lijden van Moltmann. Maar ik merkte dat ook die niet aansloot op de situatie van vrouwen. De derde poging lukte wel: toen koos ik voor feministische theologie.'

Werkte er in Leuven een hoogleraar die openstond voor deze theologie?

'Ja, Van Bavel. Hoewel zijn vak de leer van de kerkvaders is, met name Augustinus, sympathiseert hij met feministische theologie op voorwaarde dat die niet oppervlakkig blijft. Ik was de eerste die in deze richting in Leuven promoveerde. Het was een boeiend, maar zwaar jaar. Ik had één jaar onbetaald verlof genomen en reisde regelmatig heen en weer tussen Engeland en Leuven om mijn werk met Van Bavel te bespreken.

Met mijn werk op St. Mary's College heb ik het intussen wel wat moeilijker gekregen. Ik merk nu hoe ik gevangen zit in de structuur van die oude sacramentele theologie, waar ik eigenlijk niet meer achter kan staan. Mijn studenten zijn jongeren van 18 tot 22 jaar die zelf worden opgeleid voor een baan in het onderwijs. Ik probeer hen te laten zien dat die oude begrippen in de theologie niet meer passen op onze hedendaagse ervaring. Ik probeer hen gevoelig te maken voor datgene waarom het in de feministische theologie gaat, maar dan roepen ze al gauw: 'O, daar gaat ze weer!' Ik ben geen agressieve feministe en ik wil ook al het oude niet overboord gooien, maar ik wil hen kritisch leren kijken naar wat vroeger als theologie is geformuleerd.

Op school zijn we wel oecumenisch bezig. We laten ons in onze vakgroep inspireren door de bevrijdingstheologie; ik sta dus niet alleen. Wel op het gebied van feminisme en theologie. Mijn collega's begrijpen daar niet veel van omdat ze niet zien wat feminisme met geloven te maken heeft. Feminisme in de maatschappij betekent voor hen: vrouwen moeten een baan hebben. Ze snappen niet, dat feminisme ook een kritische kijk op de theologie betekent. Daarom ben ik dankbaar dat ik nu de kans heb in Nederland te werken. Hier is al veel meer aan de gang en ben ik vrijer.'

Hoe combineert u uw werk in Nijmegen met uw volledige baan in Engeland?

'Ik moet acht keer per jaar naar Nijmegen. Ja, het zal niet gemakkelijk worden. Ik durf mijn baan in Engeland niet te laten schieten, anders heb ik geen inkomen. Aan de leerstoel in Nijmegen is geen inkomen verbonden; alleen een onkostenvergoeding. Maar het is een uitdaging voor me. Het is nieuw voor mij dat hier aan de basis zoveel gebeurt. Ik heb veel gelukwensen gekregen van allerlei groepen in het land en ik hoop, dat ik in de toekomst daarmee ook zal kunnen werken.'

Hoe bent u met feministische theologie in aanraking gekomen?

'Een vriendin van mij ging in Toronto theologie studeren. Toen ze in 1984 in Engeland terugkwam zei ze: wij moeten hier een conferentie over feministische theologie organiseren. Het wordt tijd dat we hier eens beginnen. Ik was wel erg betrokken bij de positie van de vrouw in de kerk en bij bevrijdingstheologie, maar met feministische theologie had ik me nog niet bezig gehouden. De kritiek van Daly en Radford Ruether kende ik niet. Die conferentie

heeft een enorme bewustwording bij mij op gang gebracht. We hadden Radford Ruether uitgenodigd en Tine Halkes. Ik had nog nooit van haar gehoord. Helaas kon zij toen wegens ziekte niet komen. Er kwamen honderdtien vrouwen uit heel Engeland en Schotland. We merkten dat de anglicaanse vrouwen veel verder waren dan de rooms-katholieke. In die kerk was al een hele discussie gaande over de wijding van de vrouw. Er ontstond een feministisch netwerk en dat functioneert goed. Intussen ben ik ook nog een avondcursus feministische theologie begonnen aan St. Mary's College voor ouderen.

Mijn leven is daarna totaal veranderd. Binnen een paar maanden besliste ik, dat ik mijn proefschrift wilde schrijven. Twee jaar geleden was ik in Helvoirt bij de conferentie van Europese feministische theologes en daar heb ik voor het eerst Tine Halkes ontmoet. Ze is naar mijn promotie in Leuven gekomen en daarna ben ik voorgedragen voor deze leerstoel.'

U zei dat u uw leven anders ging inrichten. Wat bedoelt u daarmee?

'Ik kon niet gewoon doorgaan met alles waarmee ik bezig was. Ik heb een grote familie en sommigen begrijpen de keuzen niet, die mijn man en ik in ons leven maken. Ik ben lid geworden van de beweging voor vrouwen in het ambt en van 'vrouwen in de theologie' (Wit). Dat heeft ook consequenties. In januari was de week van de eenheid in het christendom. Ik heb daaraan, tegen mijn gewoonte in, niet meegedaan, maar ik heb vrouwen van verschillende kerken uitgenodigd en we hebben samen gegeten en besproken wat we kunnen gaan doen. Ik heb altijd activiteiten zoveel mogelijk ondersteund, maar nu neem ik juist van heel veel dingen afstand. Dat is een moeilijk proces, als je getrouwd bent en kinderen hebt. Je wilt iets nieuws beginnen, maar de mensen om je heen zitten in de oude tradities. Je kunt niet helemaal je eigen weg gaan. Mijn man en ik zitten in een kleine derdewereldgroep in onze parochie, maar daarin wil ik toch ook aan de structuren werken. Dat is de enige kans om mensen verder te brengen.

De Wit is sterk in Engeland. De strijd in de anglicaanse kerken is nu heel hevig. Ik ben echter bang dat die strijd te veel wordt toegespitst op de wijding van vrouwen. Ik vind dat niet het belangrijkste. Ook niet in de rooms-katholieke kerk. De vraag is: wil je nog priester zijn binnen deze structuren? Daarover heb ik al een woordenwisseling gehad met kardinaal Simonis, die toch al tegen de vrouw als priester is. De centrale vraag is: welke structuren moeten wij in de kerk hebben?'

Waar wilt u zich in de feministische theologie speciaal op richten?

'Omdat ik zo lang in de vredes- en de derdewereld-beweging heb gewerkt is het me duidelijk geworden, dat vrouwen weinig betrokken zijn op de wereld. Ik vroeg me af waarom en ik denk, dat we een ander model moeten vinden om naar die wereld te kijken; een model van jezelf zien in relatie met anderen, met wat er verder in de wereld gebeurt. Ik hoop dat, als vrouwen dat zien, ze meebouwen aan rechtvaardiger relaties en nieuwe structuren. Vrouwen komen meestal vanuit een onderdrukte situatie. Ze vinden het belangrijk zichzelf te ontwikkelen, maar de kans is dan niet denkbeeldig dat we individualistisch worden net als anderen, bijvoorbeeld de mannen. We ontnemen onszelf dan de mogelijkheid de wereld een ander visioen aan te reiken. We hebben dan evenmin andere waarden aan te bieden.

Is het niet vanzelfsprekend dat feministen vanuit hun kritiek op deze cultuur werken aan een andere samenleving?

Hoe kunt u praten over feminisme als één blok? Er zijn zoveel verschillende stromingen. De meeste mensen denken dat feminisme betekent: vechten voor gelijke rechten voor de vrouw. In mijn rede in Nijmegen heb ik The Times geciteerd, die schreef: 'Het feminisme is dood.'

Maar als je Ruether en Daly leest, dan zeggen ze wel degelijk dat er een visioen van onderlinge verbondenheid is, om er samen te zijn met anderen.'

Vindt u, dat feministen niet of te weinig aan verandering werken?

'Te weinig, vind ik. Wel in de vredesbeweging. Ik geloof sterk in de manier waarop de vrouwen van Greenham bezig zijn. Maar het werkt te weinig door naar de rest van de samenleving. De publieke opinie denkt ook dat feministen streven naar meer macht op dezelfde manier als mannen dat doen; dat is jammer. Feministen hebben ook fouten gemaakt. Zo vind ik het triest dat – althans in Engeland – witte vrouwen niet gevoelig zijn geweest voor de onderdrukte positie van zwarte vrouwen.

In Engeland moet ik een boek schrijven over gemeenschapsvormen, dat zowel door een bisschoppelijk comité als door het godsdienstonderwijscentrum moet worden geaccepteerd. Daarin zou een hoofdstuk over antiracisme komen, maar de bisschoppen hebben het niet geaccepteerd omdat ze het woord racisme te hard, te politiek vinden. Net als je zegt: 'Je mag geen feminisme gebruiken, zeg maar liever: vrouwen en mannen in de kerk'. Daarom vraag ik me af: hoe komen we van die traditionele wereldbeschouwing af? Hoe kunnen we aan een wereld werken waarin we proberen ons in eikaars positie in te leven?

Vrouwen weten dat ze leven gevend zijn. Daarom blijven ze thuis en zorgen voor hun kinderen. Daarom gaan ze er niet op uit om de wereld te veranderen. Ze blijven 'moederen'; dat is een stroom binnen het feminisme. Ik probeer een manier te vinden hoe je deze empathie kunt ombouwen tot een kracht waardoor vrouwen autonomie en onafhankelijkheid opbouwen. Maar ik moet bekennen, dat ikzelf daar ook niet zo goed in ben. Mijn kinderen hebben van mijn man en mij geleerd gevoel te hebben voor rechtvaardigheid en op te komen voor de rechten van minderheden, maar dat is altijd gemakkelijker buitenshuis dan binnenshuis.

Dit gezinsleven zoals wij het kennen vind ik trouwens een gevaarlijke vorm. Het gezin moet veel meer open naar de wereld toe leven. Er moeten ook andere leefvormen worden geaccepteerd. Zoals in de jaren zeventig bekend werd hoe vrouwen binnen het huwelijk en het gezin werden mishandeld en onderdrukt, zo wordt in de jaren tachtig bekend hoe kinderen binnen het gezin worden mishandeld en misbruikt.'

In Nederland woont zestig procent van de mensen niet meer in gezinsverband, maar toch houden christelijke politieke partijen en de kerken daar liever geen rekening mee in hun beleid. Wat moet er volgens u gebeuren?

'Ik ben teleurgesteld in de kerken die andere leefvormen niet willen erkennen en ondersteunen. Ze spreken over 'het gezin' alsof er maar één leefvorm is. In Engeland neemt het aantal één-oudergezinnen en andere relatievormen ook toe. Ik denk dat de kerken mensen moeten steunen in de levenssituatie waarin ze op dat moment zitten, en ze niet moeten proberen terug te duwen in een vorm die de maatschappij heeft aangereikt. De kerken sluiten hun ogen. Het gezinsleven is niet meer zoals het vroeger was. Er zijn nieuwe relatievormen. Maar helaas is de traditie taai en dat is zeker een van de redenen waarom de jeugd niets meer met de kerk te maken wil hebben.

Trouwens, als we spreken over christelijke tradities en het gezin denkt men altijd dat het gaat om een vader, een moeder en twee kinderen. Maar als we teruggaan naar de tijd van het eerste begin toen de christelijke beweging op gang kwam dan is dit kerngezin zeker geen christelijk model. De Amerikaanse theologe Schüssler Fiorenza heeft ons laten zien, dat die beweging bestond uit losse groepen die afstand namen van de patriarchale familie, maar helaas is deze inspiratie snel weggewerkt omdat ze staatsgevaarlijk was.'

Vindt u het een taak voor feministische vrouwen om daadwerkelijk andere leefvormen te bevorderen en nieuwe mogelijkheden te scheppen?

‘Ja, vooral ook omdat zoveel gescheiden vrouwen en homoseksuelen aan de rand van de samenleving staan. Daarom vind ik de ‘vrouwenkerk’ zo’n boeiend verschijnsel in Nederland. Ik heb al verscheidene bijeenkomsten meegemaakt. In de Wit-beweging vierten we nu de traditionele feesten van de kerk op vrouwenmanier. Bijvoorbeeld moederdag. Dan vragen we elkaar: wat betekent moeder eigenlijk? Moederkerk, nee, moeder Maria, nee, moeder van een gezin, nee, want daar hebben veel vrouwen zo’n slechte ervaring mee. Maar wat kan het dan betekenen? Zo zoeken we naar nieuwe vormen van vieren.

Een concreet voorbeeld is de St. Hilde’s Community. In Engeland hebben we nog geen vrouwelijke priester in de anglicaanse kerk, maar in Amerika zijn ze er wel en sommigen zijn naar Engeland gekomen. Suzanne Fagel is zo’n vrouw. Ze heeft veel aandacht gekregen omdat de Engelse bisschoppen een vrouwelijke priester maar niks vinden. Maar van alle kanten komen nu de vrouwen naar St. Hilde’s Community om met haar de vieringen te doen. Vrouwen hebben honger naar spiritualiteit en er ontstaat tussen die vrouwen ook een nieuwe onderlinge trouw en solidariteit.

Maar hoe het verder zal gaan? Ik weet het niet, vooral omdat het er in de kerk op dit moment niet beter op wordt voor vrouwen. Het nadeel in Engeland is, dat er een grote kloof bestaat tussen het seculair feminisme en tussen het christelijk geïnspireerd feminisme. Anders zouden we vanuit die gezamenlijke inspiratie veel meer kunnen doen tegen incest, vrouwenmishandeling, en allerlei andere politieke gebeurtenissen.’

Het gevaar bestaat, dat vieringen ontaarden in koesterende groepen en te weinig betrokken zijn op politieke gebeurtenissen in de samenleving.

‘Vindt u, dat vrouwen te weinig de strijd aangaan in de samenleving? Weet u, vrouwen hebben het zo moeilijk. Ze hebben zo’n drukke taak. Ze hebben de zorg voor de kinderen en de oude mensen. Ouderen en zieken worden een steeds grotere groep in de samenleving en ze komen toch neer op de schouders van vrouwen. Daarbij komt, dat vrouwen de slechtst betaalde banen hebben en zichzelf maar moeilijk in een groep kunnen handhaven. We ontdekken daarin een ander niveau van seksisme. Ik werd er zo triest van toen ik las over de dood van onze hedendaagse moeder Nelle Morton (Amerikaans feministisch theologe, sd), hoe zij haar hele leven gevochten heeft voor de plaats van vrouwen.’

Moeten vrouwen harder gaan onderhandelen met hun partners of weigeren te zorgen, zich minder verantwoordelijk op te stellen als anderen de verantwoordelijkheid weigeren te delen?

‘Vrouwen moeten harder gaan vechten. Als het gaat om de zorg voor de kinderen, dat is een kwestie van samen zorgen, maar ja, in de praktijk komt het werk toch steeds op de vrouwen neer. Anderzijds kunnen we de volgende generatie kinderen ook niet onder onze strijd laten lijden.

Ze moeten verzorgd worden. Elke keer stoot je weer op dat probleem. Soms denk ik, dat we terug zijn in de middeleeuwen. Maar er is hoop voor de volgende generatie.

Er moet ook op een minder sentimentele manier worden gesproken over de opvoeding van kinderen. Kinderen moeten leren eerder zelfstandig te worden. Ik zie ook bij mijn studenten wel positieve veranderingen. Als ik met mijn dochters praat zegt de één: jouw ideeën zijn ouderwets. De strijd is gewonnen. Alles tussen mijn vriend en mij is geregeld. Mijn andere dochter studeert in Oxford. Zij is bijna afgeknapt omdat ze als enige tussen jongens binnen haar faculteit zat. Het laatste jaar heeft ze nauwelijks geslapen. Toch is ze met de beste

papieren geslaagd. Ze is daardoor heel sterk geworden. Maar dan versterk je die competitie weer. Wij willen toch niet meer meedoen met die wedstrijdjes, maar juist andere waarden opbouwen? Maar dit voorbeeld is wel de realiteit. De verleiding om het maar op te geven ligt steeds op de loer.'